

Kavana in Tefilla- Part Two

I. Kavana in Mitzvot in General

1. משנה מסכת ברכות פרק ב

משנה א - היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא

2. תלמוד בבלי מסכת ראש השנה דף כח עמוד א (פרק ג - ראוהו בית דין)

שלחו ליה לאבוה דשמואל: כפאו ואכל מצה - יצא... אמר רבא, זאת אומרת: התוקע לשיר - יצא... אלמא קסבר רבא: מצות אין צריכות כוונה. איתיביה: היה קורא בתורה, והגיע זמן המקרא, אם כוון לבו - יצא, ואם לאו - לא יצא. מאי לאו - כוון לבו לצאת? לא, לקרות. - לקרות? הא קא קרי! - בקורא להגיה.

...אמר ליה רבי זירא לשמיעה איכוון ותקע לי. אלמא קסבר: משמיע בעי כוונה...

3. שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן ס

סעיף ד - י"א שאין מצות צריכות כוונה, וי"א שצריכות כוונה לצאת בעשיית אותה מצוה, וכן הלכה.

4. משנה ברורה שם

(ח) שצריכות כונה - ואם לא כיון לצאת ידי חובתו בעשיית המצוה לא יצא מן התורה וצריך לחזור ולעשותה. ואפילו אם ספק לו אם כיון אם הוא מצוה דאורייתא ספיקא לחומרא כ"כ הפמ"ג בסימן תקפ"ט ע"ש. ונ"ל דלא יברך אז על המצוה דבלא"ה יש כמה דיעות בענין הברכה אפילו אם ודאי לא כיון בראשונה:

(י) וכן הלכה - כתב המ"א בשם הרדב"ז דזה דוקא במצוה דאורייתא אבל במצוה דרבנן א"צ כונה. ולפ"ז כל הברכות שהם ג"כ דרבנן לבד מבהמ"ז אם לא כיון בהם לצאת יצא בדיעבד אך מכמה מקומות בשו"ע משמע שהוא חולק ע"ז וכן מבאור הגר"א בסימן תפ"ט משמע ג"כ שאין לחלק בין מצוה דאורייתא למצוה דרבנן. ודע דכתב המ"א לקמן בסימן תפ"ט סק"ח דאף דהשו"ע פסק להלכה דמצות צריכות כונה וא"כ היכא שלא כיון בפעם ראשונה צריך לחזור ולעשות המצוה אעפ"כ לא יברך עוד עליה שלענין ברכה צריך לחוש לדעת הי"א שאין צריך כונה ועי' בבה"ל.

ודע עוד דכתב הח"א בכלל ס"ח דמה דמצרכין ליה לחזור ולעשות המצוה היינו במקום שיש לתלות שעשייה הראשונה לא היתה לשם מצוה כגון בתקיעה שהיתה להתלמד או בק"ש שהיתה דרך לימודו וכדומה אבל אם קורא ק"ש כדרך שאנו קורין בסדר תפילה וכן שאכל מצה או תקע ונטל לולב אע"פ שלא כיון לצאת יצא שהרי משום זה עושה כדי לצאת אע"פ שאינו מכוין עכ"ל ור"ל היכא שמוכח לפי הענין שעשייתו הוא כדי לצאת אע"פ שלא כיון בפירוש יצא אבל בסתמא בודאי לא יצא כדאיתא בתוס' סוכה [דף ל"ט ע"א ד"ה עובר עי"ש] וכ"ז לענין בדיעבד אבל לכתחילה ודאי צריך ליזהר לכיון קודם כל מצוה לצאת ידי חובת המצוה

5. פניני הלכה תפילה טו:

נחזור לכוונה הכללית השייכת לכל המצוות. לעיתים ישנה כוונה רדומה, וגם היא מספיקה בדיעבד. לדוגמא, אדם שבא לבית הכנסת להתפלל, ובסדר תפילתו קרא את 'שמע', אע"פ שלא התכוון במפורש לקיים את מצוות קריאת שמע - יצא ידי חובתו. מפני שאם נשאל אותו: מדוע קראת את פרשיית 'שמע'? יענה: כדי לקיים את המצווה, נמצא שהיתה בקריאתו כוונה רדומה. וכן מי שמניח תפילין ומתעטף בציצית, אע"פ שלא התכוון במפורש לשם מצווה, ברור שכוונתו לקיים את המצווה, וכיוון שיש כאן כוונה רדומה - יצא ידי חובתו.

רבים אינם יודעים שהסיבה המרכזית לקריאת פרשת 'ויאמר' – כדי לקיים בה את מצוות זכירת יציאת מצרים המוזכרת בסופה. וכל אלו שאינם יודעים זאת, אינם יוצאים ידי חובתם. מפני שגם אם נשאל אותם מדוע קראו את פרשת 'ויאמר', לא ישיבו: כדי להזכיר יציאת מצרים, נמצא שאפילו כוונה רדומה לא היתה בידם. לפיכך צריך ללמד בריבים, שקוראים 'ויאמר' כדי להזכיר את יציאת מצרים.

6. רב סולוויציק על התשובה עמ' 43-40

נדמה לי שאף בסוגיא זו אנו יכולים לעמוד על שיטתו המיוחדת של הרמב"ם במניין המצוות, או, יותר נכון, בהגדרת המצוות. לפי שיטה זו שני סוגי מצוות הם: יש מצוות שקיום במצווה ופעולת המצווה אחד הוא לגביהן, כמו מצות לולב- התורה אומרת "ולקחתם לכם", וכאשר לוקחים את הלולב עושים בכך את פעולת הלקיחה, אף מקיימים בכך את המצווה. והוא הדין, למשל, במצות פסח וספירת העומר. ואולם, יש מצוות שבהן פעולת המצווה וקיום המצווה אינם זהים. דרך משל, כאשר פעולת המצווה היא ביד או פה ואילו קיום המצווה נתון בלב. הפעולה נעשתה אמנם בעת האמירה או העשייה, אך בכך לא נתקיימה עדיין המצווה. הקיום תלוי ברגש מסוים, במצב רוח מסוים...

דוגמא בולטת לחילוק פעולת המצווה לקיומה מצויה בקריאת שמע. פעולת המצווה היא בקריאת הפרשות או הפרשה של קריאת שמע, דהיינו, האמירה בפה. אך קיום המצווה היא בקבלת עול מלכות שמים. ברם, הדוגמא הבולטת ביותר לחלוקה זו נתונה במצות תפילה.

תפילה נלמדת כידוע מן הפסוק "ועבדתם את ה' אלקיכם בכל לבבכם"; איזוהי עבודה שבלב? הוי אומר זו תפילה. אבל עדיין אנו צריכים לדעת מהי עבודה שבלב? וכיצד עבודה שבלב?

..."עבודה שבלב", לפי הרמב"ם, מקיפה איפוא את כל האדם וקיומה של התפילה אינו באמירת התפילה אלא בלב. כמובן ש"עבודה" מחייבת מעשים ופעולות... אך מעשה התפילה אינו יכול למצוא את כל שכלול בעבודה שבלב, המקיפה את כל האדם, על כל מצביו ואפשרויותיו, בששוננו וביגוננו, באבלו ובשמחתו... התפילה היא פעולת המצווה, אך קיומה בלב.

והא ראייה; חובת הכוונה בתפילה אינה קשורה בפלוגתא אם מצוות צריכות כוונה אם לאו. שהרי גם לגבי מי הסובר "מצוות אין צריכות כוונה", תפילה צריכה כוונה. תפילה אינה אפשרית כלל וכלל בלי כוונה, שכן כל קיומה הוא בלב, בכוונה.

קיום זה של מצות תפילה חובק זרועות עולם. פירוש: מפגש התיחדות עם רבונו של עולם, בחינת "פה אל פה אדבר בו". תיאור נשגב זה של שיח עם ה', שנאמר על משה, יכול וחייב יהודי לקיימו בכל יום, שלוש פעמים ביום. כי זה, ואך זה, פירוש של קיום מצות התפילה.

II. Kavana for Shema

7. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יג עמוד א (פרק א - מאימתי)

תנו רבנן: "...הדברים על לבבך", יכול תהא כל הפרשה צריכה כוונה, תלמוד לומר: "האלה" - עד כאן צריכה כוונה, מכאן ואילך אין צריכה כוונה, דברי רבי אליעזר, אמר ליה רבי עקיבא: הרי אומר "אשר אנכי מצוך היום על לבבך" - מכאן אתה למד שכל הפרשה כולה צריכה כוונה. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי עקיבא... תנו רבנן: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" - עד כאן צריכה כוונת הלב, דברי רבי מאיר. אמר רבא: הלכה כרבי מאיר.

8. ריטב"א ברכות יג:

ויש אומרים דשלשה דיני כוונות הן אחד בק"ש לחוד ושנים בכל המצות, האחת הוא דצריך כונה לדבר שלא יהא כמתעסק בעלמא ואין דעתו לאותו דבר כלל ודכותה לגבי תקיעת שופר שהוא מתעסק והקול יוצא מעצמו ואינו מתכוין לשם תקיעה כלל וזו הכונה צריכה בכל המצות, והכוונה השנית היא לצאת ידי חובת המצווה וזו שייכא בכל המצות

ובהא הוא המחלוקת וקיימא לן כמאן דאמר דאין צריך כונה לצאת ידי חובה מצוה, והשלישית שיכנין לבו בכל תיבה ותיבה ויעיין בענין ויבין אותו וזו היא בק"ש לחוד, ועל זו הכונה נחלקו לקמן עד היכן צריך כונה.

9. חדושי הרשב"א מסכת ברכות דף יג עמוד ב

ואפשר לי לומר עוד דפסוק ראשון צריך כוונה ואפילו בדיעבד ואין דבר זה תלוי באיך דמעות צריכות כוונה דהתם בכוונה לצאת הדברים אמורים אבל כאן צריך כוונת הענין כלומר שלא יהרהר בדברים אחרים כדי שיקבל עליו מלכות שמים בהסכמת הלב... והטעם שבשאר מצות שהן מצות עשה כל שעשה מצותו אע"פ שלא נתכוין לה הרי קיים מצותו אלא שאין זה מן המובחר, וכ"ש שיצא אם כיון לצאת אף על פי שהרהר באמצע המצוה, אבל אלו שהן קבלת מלכות שמים או סדור שבחים אינו בדין שיהא לבבו פונה לדברים אחרים, וזו היא שחלקו בין ברכה ראשונה לשאר הברכות או בין פסוק ראשון לשאר שאם הדברים תלויין במצות צריכות כונה או אין צריכות מה לי ברכה ראשונה מה לי שאר הברכות, וזה נראה יותר וזה דרך האמת...

10. שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן ס

סעיף ה-הקורא את שמע ולא כוון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל, לא יצא ידי חובתו. והשאר, אם לא כוון לבו אפילו היה קורא בתורה, או מגיה הפרשיות האלו בעונת קריאת שמע, יצא, והוא שכוון לבו בפסוק ראשון.

משנה ברורה שם

(יא) כיון לבו - כונה זו האמורה כאן איננו הכונה האמורה בס"ד דשם הוא הכונה לצאת ידי חובת מצוה זה בעיני לכל הפרשיות [כמו שכתב הריטב"א בר"ה ושיטה מקובצת בברכות] משא"כ כונה זו הוא להתבונן ולשום על לבו מה שהוא אומר ולכך הוא לעיכובא רק בפסוק ראשון שיש בו עיקר קבלת עול מלכות שמים ואחדותו ית'

11. שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן סג

סעיף ד-עיקר הכוונה הוא בפסוק ראשון, הלכך אם קרא ולא כוון לבו בפסוק ראשון, לא יצא י"ח וחוזר וקורא. ואפי' למ"ד מצות אינן צריכות כוונה, מודה הכא.

משנה ברורה שם

(יב) בפסוק ראשון - עיין סקי"א דה"ה בשכמל"ו ואם לא כיון בו ג"כ צריך לחזור ולקרות בכונה:

(יג) לא יצא - אפילו אם קודם שהתחיל לקרות נתכוין לקיים בהקריאה המ"ע דק"ש מ"מ כל שבאמצע פנה לבו לדברים אחרים הרי לא קבל עליו מלכות שמים בהסכמת הלב:

(יד) וחוזר וקורא - בלחש שלא יהיה נראה כמקבל שתי רשויות ח"ו ועיין לעיל בסימן ס"א במ"ב סק"ב. ואפילו אם כבר קרא כל פרשת שמע והיה אם שמוע ואח"כ נזכר שלא קרא פסוק ראשון בכונה צריך לחזור ולקרות כל הפרשה שמע דאם לא יקרא רק הפסוק ראשון הוי כקורא למפרע דאינו יוצא כדלקמן בס"י ס"ד. ואם נזכר באמצע פרשת והיה אם שמוע יגמור עד ויאמר ויתחיל ויקרא שמע עד והיה אם שמוע ויחזור לפרשת ויאמר:

III. Special Halachot for First Passuk of Shema

12. שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן סג

סעיף ג- היה מהלך בדרך ורצה לקרות קריאת שמע, צריך לעמוד בפסוק ראשון.

סעיף ה- אם היה ישן מצערים אותו ומעירים אותו עד שיקרא פסוק ראשון והוא ער ממש, מכאן ואילך אין מצערים אותו כדי שיקרא והוא ער ממש, שאף על פי שהוא קורא מתנמנם, יצא. הגה: ודין שתוי ושכור עיין לקמן סי' צ"ט סעיף א'.

משנה ברורה שם

(ט) היה מהלך - אע"ג דלעיל ס"א משמע דמן הדין מותר לקרות כשהוא מהלך מ"מ מצוה מן המובחר לעמוד בשעת פסוק ראשון דהוא עיקר ק"ש לפי שאינו מיושב כ"כ ואינו יכול לכין כשהוא מהלך כאשר היה יושב ובדיעבד אם קרא כשהוא מהלך אינו צריך לחזור ולקרות [פמ"ג]:

13. שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת שמע סימן סא

סעיף ד- נוהגין לקרות פסוק ראשון בקול רם, כדי לעורר הכוונה.

סעיף ה- נוהגין ליתן ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון, כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוין.

סעיף ו- צריך להאריך בחי"ת של אחד, כדי שימליך הקב"ה בשמים ובארץ, שלזה רומז החטטורות שבאמצע הגג החי"ת. ויארץ בדלי"ת של אחד שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בד' רוחות העולם. ולא יארץ יותר מכשיעור זה. ויש נוהגים להטות הראש כפי המחשבה: מעלה ומטה ולד' רוחות.

(יח) להאריך בחי"ת - כתב המ"א בשם המ"ע שיאריך בחי"ת כשיעור שליש ובד' כשיעור ב' שלישים. וי"א שלא יאריך בחי"ת כלל רק יכוין הכל בדלי"ת וכ"כ הגר"א בביאורו:

14. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יג עמוד ב (פרק ב - היה קורא)

תניא, סומכוס אומר: כל המאריך באחד - מאריכין לו ימיו ושנותיו. אמר רב אחא בר יעקב: ובדלי"ת. אמר רב אשי: ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי [חייא בר אבא] חזייה דהוה מאריך טובא. אמר ליה: כיון דאמליכתי למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים, תו לא צריכת.

15. הרב קוק עין איה שם

אריכות החיים נאותה למי ששם לו בחייו מטרה נשגבה, שכל שיתרבה ערך האמצעיים שמגיעים אותו אל מטרתו- יגדל ערך מטרתו. על כן צריך שיחיה חיים ארוכים כדי שיוכל להרבות בהצעות המדיעות אל התכלית. מה שאין כן מי שאין לו בחייו מטרה, אם כן כל רגע בחייו- בודד הוא, מאחר שהם עוברים - אין הבדל בין רב למעט ואורך או קצר. והנה פרי האריכות ב'אחד' הוא למען השרש בנפשו, כי מתוך שהשי"ת הוא אחד, שולט בעולמו ביחודו, וכל מה שברא ברא רק לתכלית נשגבה ומיוחדת, ואנו צריכים ללכת בדרכיו, לשום כל חיינו מטרה לתכלית מרוממת- מאריכים לו ימיו ושנותיו, למען יוכל להגדיל פעלים למטרת התכלית המקודשת, שכל הירבה בהצעות, תגדל תפארת התכלית.

16. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף סא עמוד ב (פרק ט - הרואה)

בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו: רבינו, עד כאן? אמר להם: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל

Rav Yossi Goldin
OU Israel/Kehilat Nitzanim
October/Tishrei 2025

נפשך - אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי: מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו? היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד. יצתה בת קול ואמרה: אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד.